

Radoslav ROTKOVIĆ (Herceg-Novi)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

UDK 821.163.4-95(497.16)

NE DOĐOŠE NA MEGDAN JUNAČKI ili PETNAEST GODINA KOJE SU IŽELI SKAKAVCI

Akademik prof. dr. sc. Vojislav P. Nikčević nije bio nikakav zavjerenik koji okuplja istomišljenike da bi nešto proturio u nauku. On jasno kaže: "Nemam nikakve političke primisli, isključivo nastupam kao naučnik. Ako nešto nema zdravu, životnu osnovu, ne može se prihvatiti". ("Blic News", Beograd, 11. I. 2001.) Siguran u svoje argumente, Nikčević je želio da na naučnim skupovima koje su organizovali Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Dukljanska akademija nauka i umjetnosti i Crnogorski PEN centar vidi i čuje svoje oponente, da se sučele argumenti. Ali oni glavni oponenti uvijek su odbijali pozive, a slali u zamjenu svoje sitne satelite da pokušaju da nešto učine i da čuju što se "tamo" priča.

Akademik, prof. dr. sc. Vojislav P. Nikčević nije bio nikakav zavjerenik, koji bi skupljao istomišljenike da bi nešto proturio u nauku. On je kazao sasvim jasno: *Ako nešto nema zdravu, životnu osnovu, ne može se prihvatiti.*¹

Siguran u svoje argumente, ali i željan da ih provjeri, Nikčević je nastojao da na naučne skupove koje su organizovali: on ispred Instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje i Dukljanske akademije nauka i umjetnosti te akademik Sretren Perović ispred Crnogorskog PEN-a - okupi što više eksperata iz zemlje i inostranstva, koji će ili podržati ono što je urađeno ili pomoći da se to uradi bolje. Posebno mu je bilo stalo da može da se sretne sa svojim oponentima kako bi javno sučeljavali argumente. Ali, tek povremeno bi se pojavljivao samo poneko, kao dr Marojević koji je, u stvari, stručnjak za staroruski jezik, i s kojijem smo se mi i Nikčević srijetali i na

¹ "Blic News", Beograd, 11.01 2001.

tribinama, i to baš u Nikšiću. Mi smo znali da je on, videći da se neće moći izbjeći unošenje barem slova *š* u crnogorski alfabetar, prisvojio to slovo (!) i unio ga u svoju verziju srpske azbuke, ali pred nama on to nikada nije isticao, niti smo mi reagovali na tu besmislicu. No krčag ide na vodu dok se ne razbije. U emisiji *Tekstura* TV Montena 5. septembra 2008. sam je Marojević objasnio taj svoj kaubojski žig na ukradenoj kravi i rekao: „*Š* postoji samo u srpskoj ćirilici i ja sam to slovo unio u srpsku azbuku. Ako neko hoće da je upotrebi, mora od mene tražiti dozvolu.“ I mi ni od toga nijesmo nikada pravili cirkus, jer cirkus je sama ta činjenica.²

Prirodno je da je na naučni skup *Jezici kao kulturni identiteti* (1997) pozvan tada vanredni član CANU dr. Branislav Ostojić, jer on je glavni lingvista te akademije. Osim toga, on je radio na srpskome pravopisu (sa Radojem Simićem)³ i na *Istoriji crnogorskog književnojezičkog izraza*, u kojoj je izložio teze koje se ne mogu braniti, pa je stoga logično što je izbjegavao konfrontaciju.⁴ Pod njegovim „crnogorskim književnojezičkim izrazom“ krije se podvarijanta srpskoga jezika. S time je zaista teško izaći na megdan naučni. Ili: on predlaže da se u našoj (i)jekavici piše *raskiseliti* mjesto *raskisjeliti*, (budući da, po njemu, *raskisjeliti* ne dolazi u obzir) ili, *kostjela* a nikako *koščela*, ili, još čudnije, da se piše *rečnik* a ne *rječnik*, što znači da je po njemu Vuk pogriješio što je sastavljao *Rječnik*, a da prethodno nije pročitao njegova uputstva.

Naša je želja bila da ukrstimo argumente i s uvaženijem lingvistima, kakvi su Brozović i Ivić. Brozović se bavio problematikom crnogorskoga jezika, ne samo u vezi s tom enciklopedijskom odrednicom (natuknicom). On je još u vrijeme funkcionisanja „srpskohrvatskoga“ jezika kao službenog kazao da „treba priznati da je jugoslavenska lingvistika i književna javnost potcijenila težinu crnogorskog jezičkog problema“, priznajući da je i sam „jednostrano vrednovao taj kompleks“, naglašavajući da „nikakva teoretska klasifikaciona pojavna deskripcija ne smije služiti kao izlika

² Marojević upućuje na svoj rad *Цирилица на раскришћу векова*, Горњи Милановац, 1991.

³ Iako je postojao srpski pravopis Pešikana i Pižurice.

⁴ Analizu ovijeh stavova izvršio je dr. Adnan Čirgić u knjizi *Jezički neprebol*, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2007, 149-160. i u radu *Crnogorski književnojezički izraz kao antipod crnogorskome jeziku*, Matica, br. 31, Matica crnogorska, Cetinje-Podgorica, 2007, str. 145-160.

kad se radi o jezičkim pravima jednog naroda“!⁵ Pišući o Brozoviću, prof. dr. Dragoje Živković je zapazio da je on, i pored svih pritisaka koji su mu onemogućavali da u *Enciklopediji* do kraja iznese svoju misao, ipak našao način da ukaže na veoma važnu činjenicu o postojanju crnogorskoga naroda: „Jezik crnogorskoga naroda je srpskohrvatski, a govori mu pripadaju štokavskome narječju ijekavskog izgovora“.⁶ Ubačio je, dakle, sintagmu *crnogorski narod*. No Brozovića su zbunjivali upravo crnogorski jezikoslovci, koji su se grabili za katedre srpskog jezika u Nikšiću, Beogradu i Novom Sadu, za funkcije u Društvu za srpskohrvatski jezik i književnost u Crnoj Gori. Zato bi i za njega i za nas bilo korisno da smo se mogli ovamo sastajati i teferičiti. Pavle Ivić, kao poznavalac komparativne slavistike, koji je pisao i o crnogorskim govorima,⁷ dobro bi nam došao da ga ukliještimo činjenicama o paralelizmima između naše i poljske fonologije i pravca našega doseljavanja s Baltika na Jadran, s obzirom na fakat da su naši prapreci živjeli na ušću Visle u Baltik, tamo će je Ptolemej našao *Venedikos kolpos* i naš plemenski savez Veleta. Kada su Goti sa Gotlanda i iz Skandinavije upadali u I. i II. stoljeću n. e. u vidu klina na to ušće, da bi se kasnije zaputili ka Ukrajini, pa preko Balkana na zapad, tada, dakle, u II. stoljeću naše ere, taj se naš savez raspao na dva dijela, pa su od istočnoga ogranka nastali ruski Vjatiči a na zapad su pošli Veleti.⁸ I ovi su Veleti naši neposredni preci, jer je, po običaju iz vremena velikijeh seoba, oko 50% njih krenulo ka Jadranu. Trautman je procijenio da je tada gustina naseljenosti u Polabliju bila 4 stanovnika na km², i da je, prema tome, tada tamo bilo ukupno oko 125.000 stanovnika.⁹

⁵ D. Brozović, *O sadašnjem času na kružnici jeziočkog sata*, Kritika, Zagreb, 1971, str. 208/209. A. Čirgić, *Jezički neprebol*, str. 143.

⁶ Prof. dr. Dragoje Živković, *Prilog pitanju razvoja crnogorske istorio-grafije*, Prošlost Crne Gore kao predmet naučnog istraživanja, zbornik CANU, knj. 7, Titograd, 1987, 198.

⁷ *Osvrt na lingvističke metode dosadašnjih proučavanja crnogorskih narodnih govora*, Crnogorski govori, zbornik CANU, 1984.

⁸ M. Rudnicki, *Najazd gocki na dorzecze Wisly okolo początkow naszej ery*, *Slavia Occidentalis* 22 (1962), 41-46; o Vjatičima: Вилинбахов, *Балтийские славяне и Русь*, *Slavia Occidentalis*, 22 (1962), 252-253. O Veletima u Holandiji: Mattheus, *Cronica de Trajecto et eius episcopatu*, Utreht, 1698. Hronika je iz XV. stoljeća. Ko bi to i zbog čega tamo izmišljao neke Slovene? A u pomenutoj hronici stoji: »Quod videntes Slavi, vel Holandini, & Wilti, dextras petierunt & acceperunt« (Tako su ovi Sloveni, tj. Holandani i Veleti pretrpjeli mnogo zla). V. našu knjigu: *Odakle su došli preci Crnogoraca*, Matica crnogorska, 1995, str. 66. Faksimil.

⁹ R. Trautmann, *Die slavischen Ortsnamen Mecklenburgs und Holsteins*, Berlin, 1950, uvodna razmatranja.

Mi smo na knjizi *Odakle su došli preci Crnogoraca* radili o svome ruhu i kruhu, pa je zato taj rad i trajao 15 godina. Knjiga je bila završena prije ovoga, nadamo se potonjega, našega rata i ponuđena zagrebačkom *Globusu*. Ministar Pavletić bio je obećao pomoć za to izdanje iz hrvatskog znanstvenoga fonda. Ali, onda se zaratilo. Recenzenti toga rukopisa bili su prof. dr. Dragoje Živković i prof. dr. Vojislav P. Nikčević. No prva knjiga Živkovićeve *Istorije crnogorskog naroda* već je bila objavljena (1989). Ali zato, u drugoj knjizi, štampanoj 1992, Živković se osvrće na postojbinu našijeh predaka u Polabljju i na plemena: Moračane, Zečane, Riječane, Cuce, Bjelice i druge.¹⁰ A prof. Nikčević u prvom broju *Kulturnog nasljeđa*, glasila novootvorenog Kulturološkog fakulteta na Cetinju (1985) objavljuje rad *O imenu Zeta (Zenta, Genta)*, pozivajući se na naša istraživanja pradomovine, objavljena 81. u diskusiji o Kulišićevoj knjizi.¹¹ Takođe, citira i naš rukopis kasnije, poslije niza peripetija, pa i brisanja teksta, objavljene pomenute knjige, poglavlje: *Polapsko-južnoslovenske onomastičke podudarnosti, s posebnim osvrtom na Crnu Goru*. Dakle, 1985. on citira rukopis objavljen tek 1995.

Ovo ističemo stoga što smo mi (ja i Nikčević) od početka smatrali da je naša fonologija u vezi sa doseljavanjem našijeh predakah, prvo sa ušća Visle preko Odre ka Labi i dalje na Zapad, i ka jugu, u vrijeme polaska Langobarda u Panoniju (IV. st.) i Lombardiju (548) kojoj su dali ime. A to povezivanje naše fonološke i plemenske strukture koja je na jugu, u simbiozi sa starincima i sušedima stvorila naš narod, bilo je činjenička podloga koja negira bilo kakvu genetsku vezu našijeh diokličanskih > zetskih > crnogorskih predakah u srednjemu vijeku! Sve naše veze nastale su tek nakon dolaska ovamo. Eto zašto u *Именику географских назива средњовековне Зете* Gavra Škrivanića¹² nema u Zeti ni jednoga ekavskoga toponima, dok se (i)jekavski, tipa Košerić, javljaju u Srbiji mnogo kasnije, isključivo usljed doseljavanja iz Crne Gore. (Košerić je krajem XIX. v. imao i eparhiju Crnogorske pravoslavne crkve!)

Vezivanje fonologije i doseljavanja imalo je puni smisao kao provjeriva činjenica, ali je predstavljalo glavni kamen spoticanja u našim velikosrpsko-crnogorskim raspravama. Ako bi se, naime, prihvatila

¹⁰ Nav. djelo, str. 10.

¹¹ Kulturno nasljeđe, Cetinje, 1985, 131-153. R.Rotković, *Što nam nudi građanska nauka?*, Praksa, Titograd, 1981, 4, 122-123. O ovoj našoj saradnji piše i dr. Čirgić, na osnovu kontakata s akademikom Nikčevićem (*Jezički neprebol*, 192.)

¹² Titograd, 1959. Škrivanić je bio gardijski oficir Karađorđevića.

dokumentovana činjenica da su se preci Crnogoraca doselili na Južni Jadran krajem VI. st. a Srbi i Hrvati poslije 626, što se vidi i po njihovom prvom rasporedu na Balkanu, koje konstatuje i Jireček, naglašavajući da su se Srbi zaustavili u Rasu, „daleko od mora i Dunava“, a istočna granica Hrvata bila po Porfirogenetu u X. st. na rijeci Cetini, što je prihvatio i Šišić, i po različitim titulama (*knez* u Kraljevini Vojislavljevića prema tituli *župan* u Srba i Hrvata)¹³, i po činjenici da je Crna Gora bila međunarodno priznata od strane moćnoga pape Grgura VII, 9. januara 1077, 140 godina prije nego je papa Honorije III. priznao Srbiju (1217), onda otpadaju sve bajke o tome da je Crna Gora kao država nastala raspadom Dušanovoga srpsko-grčkoga carstva. A upravo je Institut za proučavanje istorije crnogorskoga naroda, osnovan na Cetinju 1948, zasmetao Rankoviću iz dva razloga: a) što se u naslovu Instituta, a to znači i na pečatima knjiga u Institutu, pojavljuje sintagma *crnogorski narod* i b) što je Institutu postavljen zadatak da proučava čitavu hiljadugodišnju istoriju crnogorskoga naroda, a to znači i prednemanjički period. Zato je iste godine Institut ukinut a osnovan drugi, pod neutralnim nazivom Istorijski institut, zadužen da se bavi isključivo istorijom Crne Gore od 1860. naovamo, što se vidi i iz godišnjih izvještaja o radu objavljivanih u glasilu Instituta!

Pitanja postojanja Crnogoraca i njihovoga jezika uvijek su bila povezana. To se vidi iz svjedočenja o onome što se dešavalo kada su, poslije Novosadskog dogovora, dvije Matice (srpska i hrvatska) pravile *Rječnik*, toga, po Duličenku „dogovornoga jezika“, i u *Rječniku* formulisale predgovor. Na šednici u Zagrebu 20/21. II. 1967. Hrvati su predlagali da se u spisku naroda koji govore tijekom jezikom navedu i Crnogorci, što je Matica srpska odbila. U otvorenome *Pismu Matice hrvatske Upravnom odboru Matice srpske (Politika*, 26. III. 1967) stoji da ih je „iznenadilo neopozivo mišljenje nekih sudionika sastanka, u prvom redu profesora M. Stevanovića i Ž. Milisavca, da Crnogorci nisu narod i da ih u predgovoru ne valja navoditi uz Srbe i Hrvate.“

Mi smo tu borbu za crnogorski jezik započeli kritikom Novosadskog dogovora o jeziku (1954), na kojemu se o našem jeziku odlučivalo bez nas. No trebalo je vremena i hrabrosti da se s time organizovano izađe u javnost.

¹³ I F. Dvornik u londonskim komentarima Porfirogeneta (1962) piše da su Neretljani došli iz Polablja prije Srba i Hrvata. P. Новаковић, *Где се налазила Србија од VII до XII века*, Београд, 1981, str. 325. Prema C. Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, II, London, 1962, str. 623.

I u tome nam je pomoglo pokretanje toga pitanja na širijem prostorima. Bez toga sve se svodilo na pomen i proučavanje crnogorskih govora (iako i danas ima onih koji osporavaju čak i sintagmu *crnogorski govori*).

Zbog članka *Novosadski dogovor – stvarnost ili iluzija* (revija *Ovdje*, 1971), u kome smo samo izrazili neslaganje s činjenicom da se o našem jeziku raspravlja bez nas, i iznijeli logični zaključak: da inaugurisanja triju varijanata vodi neminovno i četvrtoj, a da se nijesmo ni zalagali za tu četvrtu varijantu a kamoli za crnogorski jezik, morali smo da napuštimo redakciju revije *Ovdje*. I samo zahvaljujući vješto prikrivanom crnogorstvu sekretara Izvršnog komiteta CK Veselina Đuranovića, omogućeno nam je da i dalje nesmetano objavljujemo, što je, na njegovu usmenu intervenciju, omogućeno i Dragoju Živkoviću i Vojislavu Nikčeviću.¹⁴

Uprava Udruženja književnika Crne Gore izdala je upravo u to vrijeme svoje Saopštenje o neslaganju sa Novosadskim dogovorom, čemu se energično usprotivilo Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost, ali je *Pobjeda* reagovala umjereno, obrazlažući da nijedan dogovor, pa ni Novosadski dogovor o jeziku, ne može da bude neprikosnoven do te mjere da u svjetlosti novijeh saznanja ne bi bio predmet preispitivanja, pogotovo stoga što je „sačinjen u uslovima koji se razlikuju od današnjih, ako je to bio dogovor o jeziku na kome nije bilo legitimnih predstavnika Crne Gore“.¹⁵

Tada je došlo i do rascjepa u Udruženju književnika, pa smo mi koji nijesmo pripadali srpskim radikalima osnovali Crnogorsko društvo nezavisnih književnika.

Godine 1990. osnovali smo i Crnogorski PEN centar, uprkos negodovanju Srpskoga PEN-a i ministra za kulturu u Vladi Crne Gore Gojka Čelebića, koji je sebe definisao kao „vizantijskog nacionalistu“!

Naučni rad na kodifikaciji crnogorskog jezika započeo je akademik Nikčević objavljivanjem načela za tu kodifikaciju, pod naslovom *Piši kao što zboriš* (1993), u izdanju Crnogorskog društva nezavisnih književnika. U skladu s tim, objavljena je tada i *Deklaracija Crnogorskoga PEN-a*,

¹⁴ Naš članak je objavljen u *Ovdje*, god. III, br. 22, 1971. a ostavka u *Ovdje*, god. V, br. 46, 1973. Na jednoj šednici Izvršnog komiteta CK referent Drago Jovović bio je predložio da se Živković i Nikčević udalje s posla, ali je Đuranović spriječio da se to pročita i u hodniku šapnuo Jovoviću da to izbriše, što je ovaj rado i učinio.

¹⁵ Б. Пушоњић, *Црногорски језик – да или не*, Политика, 15. фебруар 1971.

a 1995. formiran Odbor za kodifikaciju crnogorskoga jezika. Na našu intervenciju ovo pitanje i ušlo i u Svjetsku deklaraciju o lingvističkim pravima u Barseloni juna 1996. Na osnovu tih načela akademik Vojislav P. Nikčević je objavio *Pravopis crnogorskog jezika*, sa rječnikom, na 470 stranica i u tiražu od 1000 primjeraka u izdanju Crnogorskog PEN centra 1997. U *Pravopisu* nije bilo ničega što već nije bilo fiksirano kao načelo u *Piši kao što zboriš. Crnogorska gramatika* istoga autora objavljena u izdanju Dukljanske akademije 2001. godine, u tiražu od 1000 primjeraka, na 588 stranica. Prva knjiga *istorije crnogorskoga jezika* objavljena je 1993. a druga 1997. u izdanju Matice crnogorske, na preko 1100 stranica. Čitava ta problematika crnogorskoga jezika bila je proventilirana na ovakvim međunarodnim lingvističkim skupovima. No, početkom 2008. godine, Država je krenula u izradu *Pravopisa* i *Gramatike* ispočetka, kao da ovi priručnici ne postoje. Iako u nauci nema stajanja, sve dok se ne napravi nešto bolje, radi se po onome što već postoji. A to bolje radi se na temelju onoga što već postoji.

Za izradu *Pravopisa* i *Gramatike* formiran je Savjet u kome nije bilo nijednoga člana onoga Savjeta PEN-a izabranoga 1995. I u tome novome Savjetu desile su se dvije neočekivane i nagle promjene. Prvo, oni koji su prihvatili obavezu da izrade *Gramatiku*, nijesu to uradili, a drugo, ti isti i neki drugi odbili su da prihvate *Pravopis*, sačinjen na osnovu načela objavljenih prije 15 godina i *Pravopisu*, objavljenom prije 11 godina, a na koji, za sve to vrijeme nijesu imali nikakve primjedbe! Time su oni, bez obzira na namjere, objektivno poduprli ono rješenje iz Ustava 1992, da u Crnoj Gori u nastavi bude i dalje *srpski jezik ijekavskog izgovora*, samo što bi se formalno zvao crnogorski. A prigovor da je ponuđeni *Pravopis* utemeljen na arhaizmima ne samo da nije tačan nego je i nemoralno hvaliti te iste specifičnosti crnogorskoga jezika u poeziji Matije Bečkovića a napadati ih u *Crnogorskom pravopisu*! Protivnici Crne Gore mogu, dakle, da pišu crnogorski, i da za to dobiju i Njegoševu nagradu, a kad mi krenemo istijem pravcem, da pišemo svojijem jezikom, te da se, prema nespornom Adelungovom i Vukovom i Nenadićevom načelu iz 1768, držimo narodnoga govora, onda je to arhaično i neprihvatljivo!

Čitav taj manevar izveden je tako kao da su neki naši lingvisti i publicisti bili zaduženi da crnogorstvuju godinama, kako bi zauzeli što bolje pozicije, i savjetovani da ne izlaze na megdan junački sa akademikom Nikčevićem, jer bi se time otkrili, s tim da se pred otvaranje nastave

crnogorskoga jezika i književnosti probude i izađu iz *trojanskoga konja* sa šajkačama i dragačevskim trubama, u borbu za *srpski jezik ijekavskoga izgovora*.

Temeo ěquos equasque troianas!

Radoslav ROTKOVIĆ

**THEY FAILED TO SHOW UP FOR THE DUEL or
FIFTEEN YEARS THE LOCUSTS HAVE DEVoured**

Academician Vojislav P. Nikčević was not a conspirator, a man who would gather his followers around him in order to get support for his ideas. He clearly states: "I have no political motives; I act only as a scientist. If something has no healthy foundation in life, it cannot be accepted". ("Blic News", Belgrade, 11 of January, 2001.) Confident in his arguments, Nikčević wanted to confront them with arguments of his opponents, in scientific conferences organized by the Institute for Montenegrin Language and Philology, Duklja Academy of Sciences and Arts and the Montenegrin PEN Center. However, the main opponents always refused the invitations and used to send their followers instead, so that they could try to achieve something there and to hear what the discussion is all about.